

КАМУНІКАТЫЎНА-ДЗЕЙНАСНЫ ПАДЫХОД ДА НАВУЧАННЯ ІНШАМОЎНАЙ ДЫЯЛОГІЧНАЙ МАЎЛЕНЧАЙ ДЗЕЙНАСЦІ Ў ВНУ

Канчатковая мэта вышэйшай адукацыі – падрыхтаваць спецыяліста, які глыбока разумее сваю прафесію і імкнецца да поспеху – хоць і застаецца нязменнай, метады яе дасягнення змяняюцца разам з развіццём грамадства. Мэты адукацыі імкнуцца адпавядаць этапу грамадскага развіцця і рэаліям, аднак заўсёды існуе разрыў паміж мэтамі і вынікамі навучання. Мэты навучання замежнай мове трансфармаваліся: мова стала не проста тэарэтычнай дысцыплінай, а практычным інструментам для атрымання інфармацыі і зносінаў з прадстаўнікамі іншых культур.

У методыцы адбыўся зрух ад фармальнага запамінання да развіцця рэальных камунікатыўных навыкаў на прафесійныя тэмы. Гэта стала магчымым дзякуючы камунікатыўна-дзеяснаму падыходу, які разглядае навучанне праз маўленчую дзейнасць і зносіны. На думку даследчыкаў, зносіны – гэта складаны працэс узаемадзеяння, які ўключае інфармацыйны абмен, адносіны, уплыў і паразуменне.

Выкладчык, выкарыстоўваючы гэты падыход, арыентуецца на інтарэсы і патрэбы студэнтаў, развіваючы іх камунікатыўную кампетэнцыю ў аўдыраванні, маўленні, чытанні і пісанні. Маўленне, па І. А. Зімняй, з'яўляецца пачатковым этапам зносінаў, стымулюючым успрыманне прамовы і чытанне, якія, у сваю чаргу, падтрымліваюць маўленне. Дыялагічнае маўленне разглядаецца як складаная з'ява, якая вызначае характар узаемадзеяння ў іншамовных зносінах.

Паняцце дыялогу ў сучасным разуменні было адкрыта Сакратам, што пацвярджаюць многія даследчыкі. У іх працах апісваюцца метады навучання праз сократычныя гутаркі і эўрыстыку – спосабы прадуктыўнага творчага мыслення.

Напрыклад, М. М. Бахцін адзначаў, што ісціна нараджаецца не ў галаве асобнага чалавека, а ў працэсе дыялагічных зносінаў паміж людзьмі, якія сумесна шукаюць яе. У камунікацыі ўдзельнікі абменьваюцца думкамі і ведамі, стымулюючы адзін аднаго да пошуку новага, што вядзе да стварэння новых ідэй або прадуктаў.

Навучанне дыялагічным зносінам звязана з двума асноўнымі цяжкасцямі: лінгвістычнай і псіхалагічнай. Лінгвістычныя аспекты вывучаны дастаткова добра, аднак псіхалагічныя выклікаюць больш цікавасці, бо патрабуюць умення хутка рэагаваць на рэплікі, падтрымліваць гутарку і адаптаваць сваю прамову ў залежнасці ад суразмоўцы. Дыялагічнае зносіны – складаны навык, які ўключае мноства прыватных уменняў.

Гаворка ў дыялогу – не проста перадача інфармацыі, а сродак уплыву, пераканання і змены паводзін партнераў; гэта зносіны, у якіх улічваецца ўнікальнасць і роўнасць партнераў, іх адрозненні і імкненне да ўзаемаразумення. Дыялог вядуць асобы з пэўнымі мэтамі, якія могуць быць структураваны іерархічна: агульная мэта і індывідуальныя задачы ўдзельнікаў. Важныя ўзгодненасць і ўвага да суразмоўцы, інакш парушаецца разуменне і паспяховасць камунікацыі.

Зносіны ў дыялогах заўсёды прыводзяць да з'яўлення дыскурсу – сукупнасці працэсу і выніку мысленчай дзейнасці, у якую ўваходзяць лінгвістычныя, маўленчыя, камунікатыўныя і кагнітыўныя аспекты. Дыскурс уяўляе сабой складаны тэкст, які аб'ядноўвае выказванні партнераў і адлюстроўвае функцыянальна-лінгвістычныя асаблівасці дыялагічнай прамовы.

Дыялог – гэта камунікатыўны акт з чаргаваннем роляў таго, хто гаворыць і слухае, дзе выказванні выстройваюцца ў паслядоўнасць, звязаную тэмай і сітуацыяй. У дыскурсе выяўляюцца як моўныя фактары (правілы спалучальнасці слоў, інтанацыя, формы рэакцыі), так і нямоўныя – пазнавальныя, этнаграфічныя, сацыякультурныя і псіхалагічныя. Важную ролю маюць невербальныя сродкі і маўленчы этыкет, таму дыскурс называюць прамовай, «пагружанай у жыццё».

Для студэнтаў нямоўных ВНУ замежная мова службыць сродкам паглыблення прафесійных ведаў праз вывучэнне міжнароднага вопыту, што патрабуе ўважлівага адбору моўнага матэрыялу.

Зносіны выконваюць некалькі функцый: інфармацыйна-камунікатыўную (перадача інфармацыі), рэгулятыўна-камунікатыўную (арганізацыя ўзаемадзеяння) і перцэпцыйна-афектыўную (успрымання і разуменне партнера, усталяванне адносін). Гэтыя функцыі пераплятаюцца і праяўляюцца адначасова, забяспечваючы абмен на трох узроўнях: інфармацыйным, арганізацыйным і эмацыйным.

У зносінах велізарную ролю адыгрывае інфарматыўная функцыя, якая суправаджаецца кагнітыўнай, якая ўключае працэсы перадачы, прыему і стварэння новай інфармацыі.

Асаблівае значэнне мае эмацыйна-эмпатычная функцыя зносін, якая разглядае яго не толькі як рацыянальны абмен, але і як эмацыйны кантакт. Эмоцыі фармуюць аснову міжасобасных адносін, уплываючы на сэнс і ўспрымання гаворкі.

Зносіны ствараюць «эмацыйнае воблака» – атмасферу, якая робіць асабістае ўзаемадзеянне жаданым і неабходным, паколькі перадае не толькі тэкст, але і эмацыйны падтэкст, які можа ўзмацняць або аслабляць сэнс сказанага.

Калі іншамоўная дыялагічная гаворка ўзнікае на аснове сумеснай дзейнасці, то абмен ведамі і ідэямі прадугледжвае дасягненне ўзаемаразумення, якое рэалізуецца ў новых сумесных дзеяннях і арганізацыі гэтай дзейнасці. Удзел многіх людзей патрабуе ўкладу кожнага, што робіць ўзаемадзеянне арганізацыяй сумеснай дзейнасці

ў міжкультурным грамадстве. Важна не толькі абменвацца інфармацыяй, але і каардынаваць дзеянні, размяркоўваць ролі і задачы – тут ключавую ролю адыгрывае рэгулятыўна-арганізацыйная функцыя.

Для паспяховага авалодання дыялагічнымі зносінамі неабходна вылучыць групу ўменняў іншамоўнай маўленчай дзейнасці, заснаваных на функцыях зносін. Маўленчае ўменне – гэта здольнасць выконваць маўленчыя дзеянні па аптымальных параметрах. Яно вызначаецца як уменне кіраваць маўленчай дзейнасцю пры вырашэнні камунікатыўных задач ці здольнасць ажыццяўляць маўленчыя дзеянні ў замежнай мове.

Маўленчае ўменне дыялагічнага маўлення разглядаецца як здольнасць выконваць простыя і складаныя дыялагічныя дзеянні ва ўмовах завершанага абмену на інфарматыўна-кагнітыўным і арганізацыйным узроўнях, цесна звязаных з эмацыйна-эмпатычным бокам, асабліва ў дзелавых зносінах.

Існуюць розныя падыходы да выдзялення ўменняў іншамоўнай дыялагічнай прамовы. Т. А. Горава, улічваючы структурна-функцыянальныя кампаненты зносін (інфармацыйную, арганізацыйна-дзейнасную, эмацыйна-эмпатычную), вылучае сем груп уменняў: нарматыўнае этыкетна-маўленчае паводзіны для ўваходжання або выхаду з групы; функцыянальна-маўленчае паводзіны для падтрымання ўстойлівых сувязяў у калектыве; функцыянальна-ролевае і статутнае паводзіны ў розных мадэлях ўзаемадзеяння; станоўча афарбаванае камунікатыўнае паводзіны ў раўнапраўных зносінах; рэгулятыўна-каардынацыйнае і матывацыйнае паводзіны ва ўзаемадзеянні; крэатыўна-аргументаванае камунікатыўнае паводзіны ў зносінах з партнерамі.

Такім чынам, паспяховыя дыялагічныя зносіны патрабуюць комплекснага развіцця разнастайных маўленчых уменняў, якія ахопліваюць як камунікатыўныя, так і арганізацыйныя і эмацыйныя аспекты ўзаемадзеяння.

Разглядаючы ўменні іншамоўнай дыялагічнай маўленчай дзейнасці ў міжкультурнай камунікацыі, можна вылучыць наступныя групы ўменняў: уменне інфарматыўнага аўдзіравання і чытання дыялогу, а таксама тры групы дыялагічных уменняў – інфарматыўна-кагнітыўныя, эмацыйна-эмпатычныя і рэгулятыўна-арганізацыйныя.

Працэс іншамоўнай дыялагічнай прамовы, акрамя першай мадэлі, пачынаецца з аўдзіравання або чытання, разумення і здабывання сацыякультурнай інфармацыі з краіназнаўчых крыніц. Студэнт вылучае патрэбную інфармацыю, параўноўвае яе з наяўнай, усталяе супадзенні і навізну – гэта ўзаемадзеянне паміж суб'ектам дыялогу і аўтарам матэрыялаў. Першая група ўменняў уключае падгрупы: ацэначна-інфарматыўнае, асваяльна-інфарматыўнае і стваральна-інфарматыўнае аўдзіраванне/чытанне дыялогу.

Другая група – інфарматыўна-кагнітыўныя ўменні, звязаныя з усталяваннем кантактаў і падтрыманнем адносін з носьбітамі розных

культур, адаптацыяй да новай культуры, вядзеннем гутаркі на замежнай мове і абменах інфармацыяй для стварэння новага прадукту. Яна дзеліцца на падгрупы: прафесійна-маўленчае паводзіны для міжкультурнага ўзаемадзеяння, дыялагічна арганізаванае інфармацыйна-кантактнае ўзаемадзеянне і рэгулятыўна-аргументаванае камунікатыўна-маўленчае паводзіны.

Трэцяя група – эмацыйна-эмпатыйныя ўменні, якая ўключае ўменні міжкультурнай сацыялізацыі і станоўча афарбаванага эмацыйнага камунікатыўнага паводзін у раўнапартнерскім узаемадзеянні. Эмпатыя дапамагае зразумець пачуцці і светапогляд партнераў, спрыяе памяркоўнасці і стварэнню атмасферы давер'я і роўнасці.

Чацвертая група – рэгулятыўна-арганізацыйныя ўменні, накіраваныя на арганізацыю і рэгуляцыю міжкультурных зносін. У яе ўваходзяць ўменні нарматыўнага этыкетна-маўленчага кантактнага паводзін для пачатку і завяршэння зносін, функцыянальна-ролевага і статуснага паводзін, а таксама матывацыйна абумоўленага і каардынацыйнага паводзін у працэсе ўзаемадзеяння.

Дыялог, як першасная форма зносін, інтэгруе старажытныя ўяўленні аб шматмернасці быцця чалавека. Чалавек раскрываецца ў зносінах з іншым, што дазваляе разглядаць зносіны як узаемадзеянне-абмен на кагнітыўна-інфармацыйным, эмацыйна-адносінным і рэгулятыўна-арганізацыйным узроўнях. Гэтыя функцыі зносін ляжаць у аснове вылучэння асноўных уменняў іншамоўнай дыялагічнай маўленчай дзейнасці.

Маўленчае ўменне дыялагічнага маўлення – здольнасць суб'екта выконваць простыя ці складаныя дыялагічныя маўленчыя дзеянні ва ўмовах завершанага ўзаемадзеяння-абмену на інфарматыўна-кагнітыўным і рэгулятыўна-арганізацыйным узроўнях, цесна звязаных з эмацыйна-эмпатыйным бокам, асабліва ў дзелавых зносінах.

Дыялог як камунікатыўны акт з чаргаваннем роляў таго, хто гаворыць і слухае, выбудоўваецца ў падзейным плане ў выглядзе дыскурсу – сувязнага тэксту, у якім актуалізуюцца моўныя і экстралінгвістычныя фактары. Мэты дыялагічных зносін звязаны са стварэннем дыскурсу і асэнсаваннем, разуменнем, назапашваннем і апрацоўкай інфармацыі для далейшага спараджэння тэксту.

Спіс цытаваных крыніц

1. Бахтин, М. М. Эстетика словесного творчества / М. М. Бахтин – М. : Искусство, 1986. – 423 с.
2. Горева, Т. А. Формирование умений коммуникативно-речевого взаимодействия при обучении иноязычному деловому общению : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Т. А. Горева. – Екатеринбург, 2002. – 240 с.
3. Зимняя, И. А. Психологические аспекты говорения на иностранном языке / И. А. Зимняя. – М. : Просвещение, 1985. – 160 с.